
MIŠEL BONEN

ŠTAMPA* U DOBA KOMUNE

U mnoštvu knjiga koje su objavljene ili preštampane u vezi sa Komunom nema studije koja govori o tome kakva je bila štampa u doba Komune i šta je ona značila,¹⁾ — mislim na onu štampu koja je sve vreme podržavala Komunu. Građa za ovakvu studiju, međutim, postoji; rasturena je u izvesnom broju publikacija, naročito u svedočanstvima komunara. Mnogobrojni listovi iz doba Komune preštampani su potpuno verno, pre svega Valesov *Le Cri du peuple* (Poklič naroda), čiji su svi brojevi ponovo izdati u toku 1968. godine. Jednom reči, spisa iz ovog doba, koji se danas često objavljuju, ili pak još leže po bibliotekama, ima dosta. Ali nijedno delo koje bi svima bilo pristupačno nije sabralo ove rasturene elemente da bi u krupnim potezima dočaralo sav značaj jednog lista u doba Komune. Ni sam Lasagare, koji je bio jedan od novinara Komune, nije smatrao za potrebno da u svojoj *Istoriji Komune* posveti štampi posebno poglavlje. Govoreći o raspoloženju, o ushićenju Pariza koje poredi s velikim plamenom, on kaže:

„Ko njime nije goreo, neće ga moći opisati. Listovi Komune, i pored njihovog romantizma, bili su beživotni i bleđi u poređenju s njima.”

Međutim, i pored upečatljivog i, u isti mah, mučnog karaktera gotovo svih svedočanstava o Komuni, kroz štampu se možda ipak stiže tačnija predstava o atmosferi u doba Komune.

PRE KOMUNE

O štampi Komune ne može se govoriti ako je odvojimo od štampe koja joj je prethodila. Naime, kad pratimo evoluciju napredne republikanske štampe, — počev od ponovnog buđenja radničkog pokreta u doba Carstva, koje je u februa-

* *La Rue*, No 10, 1er trimestre 1971.

¹⁾ Cf. Bibliografija koju je dao Maspero.

ru 1864. godine obeležio *Manifest šezdesetorice* i koje će Carstvo stišavati liberalizmom (Olivjeova vlada u maju 1868), — zapazićemo pojavu svih onih obeležja koja će biti svojstvena štampi Komune. Ustanak koji je podignut 18. marta neće za štampu predstavljati neki suštinski prekid u razvoju (kao, uostalom, ni za ostale kulturne delatnosti: pozorište, Akademiju nauka, itd.), čak ako ovaj događaj i stvori drukčiju situaciju, naročito u pogledu slobode štampe.

Možda bi među pretečama listova Komune trebalo pomenuti već *Le Peuple* (Narod), zatim Prudonov *La Voix du Peuple* (Glas naroda). Vales nam u svom romanu *Maturant* priča da je svakog jutra kupovao taj list i da je to na kraju meseca iznosilo jedan i po franak, — od četrdeset, koliko je imao na raspolaganju. Mala suma, ali koja se povećava kad joj dodamo tri franka za čitaonicu (koja je za novac davala knjige na zajam) i jedan i po franak za neophodnu sveću, kako bi uveče čitao pozajmljena dela — i kad se zna da ponekog dana Vales nije imao bogzna šta da pojede, a da nizašta na svetu ne bi pristao da taj svoj budžet za čitanje iole okrnji. Ako nas ovi podaci i ne obaveštavaju tačno o tome koliki su mogli biti izdaci u ove svrhe u jednoj radničkoj porodici u kojoj je neko znao da čita, oni nas ipak navode na misao da je dnevni list imao tada mnogo veću sentimentalnu vrednost nego danas. Industrijalizacija obaveštajnih sredstava svela je danas pariske dnevne listove na četiri do pet naslova, koji, s malim razlikama, donose svi isti sadržaj. Kupovanje sadašnjih novina postalo je stvar navike; o tome se više ne razmišlja i to više čovekovu ličnost mnogo ne obavezuje. Naravno, još se može birati između *France-Soir* i *Le Monde*, između *Paris-Jour* ili *L'Aurore* i *L'Humanité*. Ali svi već unapred znaju da velika većina radnika uzima *France-Soir* i *Paris-Jour*, a da će intelektualac levičarskih ideja čitati *Le Monde* i *L'Humanité*. Kupiti Prudonov *Le Peuple* ili — uoči Komune — izabrati između *Le Cri du Peuple*, *Le Mot d'Ordre*, *Le Père Duchêne* ili *Le Vengeur*, listove koji su, — bezbroj puta zabranjivani i uznemiravani od strane policije, — morali menjati ime da bi mogli ponovo da izlaze, a koji su, uprkos svemu, svi objavljivani u po dvesta hiljada primeraka, to je ipak značilo nešto drugo.

Najneposrednije preteče listova Komune bili su svakako listovi koji su negde oko 1867. godine izlazili u Latinskom kvartu. Državni udar izvršen 2. decembra zauzdao je slobodnu štampu i primorao „napredne” republikance (kako su oni sami sebe nazivali) da se skrivaju ili da zaćute. Ali, malo-pomalo, u atmosferi koju opi-

suje Vales, mladi ljudi, uglavnom iz redova buržoazije, ali puni revolucionarnog oduševljenja i koji nisu zaboravili poraz pretrpljen 2. decembra, počće da izdaju listove (*La Pensée libre, La Rive Gauche*) koji će se stalno hvatati u koštac sa carskom policijom. Imena ovih mladih pripadnika građanske klase ili su već bila poznata, kao ime Flurana — koji se borio za nezavisnost Krita, ili će postati poznata posle ovih događaja, kao što je slučaj sa Edom, Longeom, Rožarom, uz koje možemo pomenuti i Vermorela, u to vreme mladog pisca koji je izdavao *Le Courier français*, — socijalistički list, jedini u ovo doba, koji su čitali radnici i napredni republikanci i koji će izazvati protiv sebe i Carstvo i stare republikance iz Četrdesetosme, čija je nebudnost i dovela do Drugog decembra.

Liberalno Carstvo će, uz naplaćivanje kaucije i uz pretnju velikim novčanim kaznama, dopustiti izdavanje novina. Bezbrojne publikacije trudiće se da zadovolje želju za znanjem intelektualne i radničke omladine. Takve su čuvena Rošforova *Lanterne, Le Rappel* — koji je Igo nadahnjivao iz izgnanstva na Džersiju, *Le Réveil* jakobinca Delekliza; takvi su, svakako, i oni nebrojeni listovi Latinskog kvarta i, svuda po untrašnjosti, novi dnevni ci i časopisi; tu je i mnoštvo brošura koje će oživljavati istoriju francuske revolucije, i čitavu omladinu napajati parolama i idejama stariim gotovo čitav vek. Ove brošure će povratiti narodu samopouzdanje, oživeti ideje o revoluciji i u tom smislu one će pripremiti Komunu. Ali one su pothranjivale i neka naivna shvatanja u narodu: podsećale su ga da je on zauzeo Bastilju i pogubio kralja. Narod je ste kao utisak da će mu biti dovoljno da pokaže svoju volju, pa da buržoazija prikloni glavu. Koliko puta su ga proglasi Komune podsetili da je on „onaj veliki narod iz 89. godine, koji ruši *Bastilje* i obara *prestole*” (množinu podvlačim ja)! On je tako uobrazio izvesne stvari: ponovo će nastati Osamdesetdeveta, svi će listom ustati i sve će postati moguće. To poverenje u budućnost, pomešano s naivnošću, umnogome će doprineti onom onako nesvesnom držanju naroda u odsudnim trenucima u kojima se odlučivalo o životu ili smrti Komune.

Do Komune slobodna štampa i Carstvo stalno će jedno drugom zadavati udarce, a najtragičniji događaj biće ubistvo koje je Pjer Bonaparta izvršio nad Viktorom Nuarom, novinarom u Rošforovoj *Marseljezi*. U junu je Vales osnovao *La Rue*. Kad je ovaj list zabranjen, zamenio ga je, 4. februara 1869. *Le Peuple*, zatim, 22. februara 1871, *Le Cri du*

Peuple. U to doba, a naročito za vreme opsade, može se smatrati da štampa Komune već postoji i da već ima sva ona glavna obeležja koja se više neće menjati.

KAKVI SU BILI DNEVNI LISTOVI KOMUNE

Još primitivno obaveštavanje — Pre svega treba još jednom podvući značaj dnevnog lista u doba Komune: način na koji su se davala saopštenja i na koji se dolazilo do novih vesti nije bio isti kao danas. Čisto usmeno obaveštavanje, od usta do usta, još je imalo prvorazrednu ulogu, a to je, između ostalog, dovelo do širenja mnogih lažnih glasova i lažnih vesti i izazivalo reagovanje grupa i gomila, koje, iako je bilo spontano, nije uvek jasno sagledavalo slabosti Komune, niti stvari na koje je trebalo usmeriti napore.

Da bi se obaveštavao i održavao veze sa svetom, narod je, kao glavna sredstva, imao na raspolaganju: ulične razgovore, klub, dnevni list i objave. Uporedimo to sa današnjim glavnim sredstvima za obaveštavanje — radiom, telefonom, televizijom, velikim novinskim preduzećima — pa ćemo dobiti, unekoliko, predstavu o značaju koji su, u nedostatku ovih današnjih industrijskih obaveštajnih sredstava, imali ovi još primitivni listovi komunara. Dnevni list je i u to doba bio jedna od retkih razonoda u radničkim porodicama. Najzad, pisanu reč nisu još svi razumeli ovako lako kao danas: novine su predstavljale izvor znanja koje je u očima naroda, kao i 1789. godine, još bilo pomalo mitski elemenat oslobođenja; još se nije shvatalo da prosvetavanje odgovara i potrebama buržoazije, radi unapređenja kapitalizma, i da ono u njenim rukama dobija ugnjetački vid. Ovim objašnjenjima treba dodati i Valesove napomene u vezi s kupovanjem Prudonovog lista *Le Peuple*, pa ćemo dobiti jasnu sliku o svojstvima tadašnjeg dnevnog lista, — koja su uslovljena istorijskim trenutkom i koja će ostati takva čak i posle Komune, sve do snažnog industrijskog razvoja današnjih masovnih sredstava za obaveštavanje (radio, film, reklama, itd.), koja se koriste kao sredstva za ukalupljivanje duhova i koja uskraćuju mogućnost izbora i, prema tome, i slobodu izražavanja, — a ova ne može postojati bez slobode obaveštavanja. Svojstva koja su imali listovi Komune tada će nestati. Naslediće ih samo nekoliko revolucionarnih listova, ali industrijalizacija štampe osudiće ih na slab tiraž i oni će tavoriti, prignječeni pod masom visokotiražne štampe. Više nije potrebno zabranjivati neki list. Dovoljno je postepeno ga gušiti.

Dnevni list, zametak organizacije. — Pored ovih opštih napomena koje važe i za sve ostale, listovi Komune imaju i posebnih svojstava koja omogućuju da im bolje odredimo mesto kao listovima određenog doba. Danas, kad su u pitanju listovi političkog karaktera, organizacija stoji iznad lista. Dnevni list, nedeljni ili mesečni, samo su glasila, organi organizacije. A to je i prava reč: dnevni listovi i nisu nešto mnogo više od organa, od sredstava koja služe širenju propagande, dok je opisivanje događaja, pa i samo obaveštavanje, od sporednog značaja i podvrgnuto propagandi. Stvar stoji sasvim drukčije kad su u pitanju listovi Komune. Prvo se, na inicijativu nekoliko pojedinaca pokreće list. Onda se oko lista stvara izvesna struja mišljenja i tako nastaje zametak organizacije. U svakom slučaju, na čelu pokreta ostaje list i on predstavlja središte u pravom smislu te reči; organizacija, kad uopšte postoji, ostaje u senci. I ovo na izvestan način dokazuje koliki je značaj pridavan listu. Treba li u tome videti i dokaz da su kaznene mere teže pogađale udruženja, dok su novinari, i pored plaćanja kaucija i pored zabrana, time što bi promenili naziv lista, ipak obezbeđivali njegovo postojanje? Tako je zaista i bilo; ali treba istaći i to da je politička organizacija, sa modernim obeležjima koje danas ima, rezultat razvoja partija i sindikata s početka ovog veka. Organizacije su u ono vreme davale bar isto onoliko značaja — ako ne i više — afirmisanju svog postojanja, svoje opravdanosti, svojoj ulozi predstavnika narodnih interesa, — koliko i širenju sopstvenih ideja. Moglo bi se čak reći da su najveću ulogu u odnosu na spoljni svet igrale parole. Za vreme Komune, dnevni list je, kao što to pokazuje i naslov jednog od njih, imao zadatak da stvara i objavljuje parole. Šestog aprila 1870. godine, posle jednog štrajka, osuđeni su radnici u Krezou. Tačno je da je Internacionala prva digla glas i tražila da im se pomogne, ali su prikupljanje priloga organizovali napredni listovi. Lisagare je u više mahova zapisao da su redakcije dnevnih listova umnogome podsećale na veoma prometne prolaze i mesta za sastanke:

„Prostorije (lista *La Marseillaise*) kroz koje je prolazilo mnoštvo ljudi od jutra do mraka, bile su neka vrsta vojnog logora. Redakcija je bila spremna na svakakve okršaje.”

„U uredništvu lista *Le Rappel* sastali su se ljudi od akcije koji su pobjegli iz Sent-Pelaži.”

Za vreme Komune dnevni listovi su imali čak i neposredniju političku ulogu: *Le Cri du Peuple* (Poklič naroda) je 10. aprila objavio nacrt zakona pod naslovom „Pariz, slobodan grad” —

koji će Komuna usvojiti u gotovo neizmenjenom obliku. Najzad, veliki broj novinara bili su članovi Komune. Navedimo samo Valesa, Feliksa Pia, Vermorela, Tridona...

Romantizam listova Komune. — Reč romantizam je već izgovorena u uvodu ovog članka. Devetnaesti vek je vek romantizma, koji nije samo stil pisanja i književna struja, već i — a možda i pre svega — ideologija i način života. Ne treba gubiti iz vida ovo; romantizam sačinjava podlogu događaja u XIX veku. To važi i za oblast štampe i za štampu Komune. Sam Blanki, uprkos svojim poodmaklim godinama, uprkos svojoj prošlosti ispunjenoj borbom, sačuvao je za vreme opsade romantičnost i bodrio Parizane na otpor do poslednje kapi krvi. „Nikada se narod Pariza nije pokazao veći, velikodušniji, nego u ovoj strašnoj krizi” — pisao je on. „Borba do smrti, spasavanje Pariza i Francuske po cenu poslednje kapi krvi, — to je misao koja ga ne napušta. On gori od želje da se žrtvuje.” — Jasno nam je da su ove reči, koje on ispisuje u početku jednog svog članka, upravo one koje čitalac očekuje. Ali, naravno, Blanki je jedan od retkih koji nam daje detaljne i ozbiljne analize, te ostali deo članka (*Otađbina u opasnosti*, od 9. septembra 1870) raspravlja vojne probleme na način koji ostavlja malo mesta za romantizam.

O romantizmu štampe Komune ne može se, naravno, govoriti, a da se ne pomene Vales! Iskreno govoreći, Vales je malo pisao u *Le Cri du Peuple* za vreme samog trajanja Komune; njegovo bavljenje novinarstvom imalo je daleko veći značaj u pripremnom periodu. Ali, možemo ipak zabeležiti neke rečenice iz uvodnika lista *Le Cri du Peuple*, koji je Vales u broju od 29. marta 1871. posvetio izborima:

„Čin suverenosti naroda obavljen je u gradu prepunom ljudi pod oružjem, svom blistavom od bajoneta i pokrivenom modricama od topovskih kara.”

„Usred ratnog meteža, on je glasao, vedar i opasan, — spuštajući đulad u glasačke kutije. Ali, između dvojnih redova stražara, u ovom logoru koji se digao oko crvene zastave, slaboda nije povređena ni jedan jedini put!

Valesov stil svakako veoma mnogo duguje Igoovom. U listu *La Patrie en danger*, u broju koji je izašao 9. septembra 1870. godine, Igo je objavio članak koji možemo uporediti sa okolnim člancima i videti u čemu on nosi obeležje jednog doba. Ali Vales je neposredniji, kod njega ima manje deklamatorstva; on je upravo onaj koji je tada mogao da utiče na narodne mase,

da oseća na isti način kao i one, da im kaže ono što će one razumeti. Valesu je stavljeno u zadatak da stanovništvo i Nacionalnu gardu ubedi da ne pucaju pri ulasku Prusa u Pariz. Možemo smatrati da je on bio jedan od retkih koji je u tome mogao da uspe. Vales je zaista pisac, novinar, pa čak i čovek svoga doba. Valesova rečenica ima zvuk bojne trube pred juriš ili zvona koje zove na uzbunu.

SLOBODA ŠTAMPE POD VLADAVINOM KOMUNE

Pre no što završimo ovaj članak treba da kažemo koju reč i o slobodi štampe pod vladavinom Komune. Ukratko smo izložili obeležja revolucionarnih listova. Mogli bi se na sličan način razmotriti i dnevni listovi Versajaca, naročito oni koji su preci današnje buržoaske štampe, kao što su *Le Siècle* i *Le Figaro*. Lisagare nam je ostavio izvanredno sočan opis lista *Figaro*:

„Pohotljiv, konzervativan, religiozan, *Figaro* je je bio organ i izrabljivač one lupeške družine dostojanstvenika, berzanskih špekulanata i žena sumnjivog morala koje su tako otmeno dizale zlatnike i nogu (...) Godine 70. ova glupava štampa, bogata i veoma čitana, davala je hleb gomili književnih podvodača koji bi sopstvenu majku svukli na javnom mestu samo da bi objavili svoje plagijate.”

Ništa se, kao što vidimo, nije bitno promenilo u buržoaskoj štampi. Od samog početka Komune, buržoaska štampa, koja je, uostalom, bila isto toliko monarhistička i bonapartistička koliko i republikanska, stalno je izvrtala činjenice i objavljivala klevetničke tvrdnje, tako da je 19. marta 1871. razjarena gomila zaposela redakcije listova *Le Gaulois* i *Le Figaro*. Centralni komitet Nacionalne garde je, posle ovog incidenta, objavio u listu *L'Officiel* saopštenje u kome je podvlačio slobodu štampe, „u nadi da će dnevni listovi smatrati za svoju dužnost da poštuju Republiku, istinu i pravdu”. Poznato je šta biva sa takvom nadom kad je u pitanju reakcionarna štampa. Klevete listova koji su podržavali vladu u Versaju mahnale su Komunu da zabrani nekoliko njih, između ostalih *Le Bien public*. Međutim, te zabrane ostale su mrtvo slovo na hartiji. „Listovi koji bi ujutru bili zabranjeni — priča Lisagare — uveče su javno prodavani”. — a malo dalje: „Tridesetak listova Versajaca ukinula je Uprava policije; oni nisu prestali da izlaze: nudi nam ih jedan prodavac novina koji se mnogo i ne krije.” Treba li žaliti što je Komuna donosila ove zabrane i smatrati da štampa treba da bude potpuno slobodna? Napomenimo da su versaj-

ski listovi zahtevali masovna streljanja čim Pariz bude zauzet. Gnevno reagovanje Komune bilo je, dakle, shvatljivo. S druge strane, treba li žaliti što su zabrane ostale mrtvo slovo na hartiji? U stvari, novine koje su podržavale vladu u Versaju bile su čitane u najboljem slučaju samo iz radoznalosti (bar kad je u pitanju većina ljudi) i, naslagane u gomilama, one su ostajale praktično netaknute. Mogli bismo smatrati da u jednom revolucionarnom pokretu kao što je Komuna — kad je narod jednom srušio vlast buržoazije — i nema potrebe za zabranama u oblasti štampe, ukoliko je ova zaista slobodna, tj. ako je ona, pre svega, ekonomski slobodna: omogućiti svim listovima da žive važnije je nego zabraniti ovaj ili onaj list. U svakom slučaju, versajski listovi, kao i versajske uhode nisu praktično imali nikakvog uticaja na istoriju Pariske komune unutar samog grada, i uprkos zabranama koje su ostale mrtvo slovo na hartiji, štampa je u doba Komune živela u atmosferi slobode kakva svakako danas nigde ne postoji i za koju se još vodi borba.

Poslednji listovi Komune izišli su usred bombardovanja, u sredu 24. maja. To su bili *L'Officiel*, u kome je bilo vesti samo o događajima za poslednja dvadeset i četiri sata, *Le Salut public* i Lisagarejev *Le Tribun du peuple*, koji je doneo novosti prikupljene do srede u devet časova. Uprkos ozbiljnosti događaja, ton je još nepokolebljiv, odlučan, čak i pun poleta. Štampa Komune još nije bila potpuno izdah-nula: dvadeset šestog, Ranvje je otšampao poslednji plakat Komune — poslednji poziv na oružje.

(Prevela s francuskog
ZORICA HADŽI-VIDOJKOVIĆ)

